

ARAŞTIRMA

COVID-19 BULAŞINA MARUZ KALAN ANNELERİN ÇOCUKLARININ YAŞI İLE KORKU VE KAYGI DURUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ

Öz

Amaç: Covid-19'un yayılması, annelerde aileleri için daha yüksek düzeyde korku ve kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Bu çalışmada Covid-19 bulaşına maruz kalan annelerin çocuklarının yaşları ile Covid-19 korku ve kaygı düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Çalışma, kesitsel bir araştırmadır. Vakalar Eylül – Aralık 2021 tarihleri arasında İstanbul'da bir hastanenin Covid-19 İzolasyon Servisinde yatan kadınlardan oluşturulmuştur. Veriler, araştırmaya katılım sağlayan kadınların Anne Bilgi Formu, Covid-19 Korku Ölçeği ve Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (STAI) ile verdikleri yanıtlar ile toplanmıştır.

Bulgular: Annelerin yaşları 18-49 arasında değişmektedir. Aile ve sosyal destek görmeyen annelerin çocuklarına olan korku ve kaygısı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0,01$). Annenin yaşı ile çocuklarına olan korku ve kaygı durumu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,001$). Çocuğun yaşı ile annenin korku ve kaygısı arasında da anlamlı fark saptanmıştır ($p<0,01$). İleri analizlerde annelerin 0-18 yaş aralığında olan çocuklarının yaşı arttıkça korku ve kaygısının da arttığı belirlenmiştir (korku=0,001; durumluk kaygı=0,004; sürekli kaygı=0,008). Yapılan regresyon analizi de bu sonucu desteklemektedir ($r=0,51$; $R^2=0,25$; $t=3,67$; $p=0,000$).

Sonuç: Annelerin kaygı ve korku puanlarının çocuklarının yaşı arttıkça azaldığı bulgusu, Covid-19 sürecinde ruh sağlığı hizmeti ihtiyaçlarını karşılamayı planlamanın önemli olduğunu göstermektedir. Annelerin kendi ve çocuklarının sağlığı için korku ve kaygılarının anlaşılması, giderilmesi ve çocuklarını Covid-19'dan ya da gelecekteki olası salgın hastalıklarından korunmaları için bilgilendirilmeleri önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anne, Çocuk, Covid-19, Kaygı, Korku, Korona virüs

RESEARCH

DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE AGE OF THE CHILDREN OF MOTHERS EXPOSED TO COVID-19 AND THEIR FEAR AND ANXIETY

Abstract

Objective: The spread of Covid-19 has caused mothers to experience higher levels of fear and anxiety for their families. The aim of the study is to examine the difference between the ages of the children of mothers exposed to Covid-19 contamination and the Covid-19 fear and anxiety levels.

Zülfıyye NURALİYEVA^{1*}

Ebru SOLMAZ²

Gülümser DOLGUN
(UYSAL)³

Elif KARAMIK HACI⁴

*Sorumlu Yazar e mail:
zulfıyyanuraliyeva@ogr.iu.edu.tr

¹İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi

²Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi, Sağlık
Yüksekokulu, Ebelik Bölümü

³İstanbul Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Ebelik
Bölümü

⁴İstanbul, Bahçelievler Devlet
Hastanesi

Nuraliyeva Z, Solmaz E,
Doldun G, Hacı KE. Covid-19
Bulaşına Maruz Kalan Annelerin
Çocuklarının Yaşı ile Korku
ve Kaygı Durumu Arasındaki
İlişkinin Belirlenmesi. Halic
Üniv Sağ Bil Der. 2022;5(3)
109-120

Nuraliyeva Z, Solmaz E, Doldun
G, Hacı KE. Determining the
Relationship between the Age of
the Children of Mothers Exposed
to Covid-19 and their Fear and
Anxiety. Halic Uni J Health Sci.
2022;5(3) 109-120

Doi: 10.48124/husagbilder.1135650

Geliş Tarihi: 27.06.2022

Kabul Tarihi: 24.06.2022

Materials and Methods: The study is a cross-sectional study. The cases were composed of women hospitalized in the Covid-19 Isolation Service of a hospital in Istanbul between September and December 2021. The data were collected by the answers given by the women participating in the research with the Mother Information Form, the Covid-19 Fear Scale, and the State and Trait Anxiety Scale (STAI).

Results: Ages of the mothers ranged from 18-49. A significant relationship was found between the fear and anxiety of mothers who did not receive family and social support for their children ($p<0.01$). A significant negative correlation was found between the age of the mother and the state of fear and anxiety towards her children ($p=-0.001$). There was also a significant difference between the child's age and the mother's fear and anxiety ($p<0.01$). In further analysis, it was determined that as the age of the children of the mothers aged 0-18 increased, their fear and anxiety increased ($r=0.51$; $R^2=0.25$; $t=3.67$; $p=0.000$).

Conclusion: The finding that mothers' anxiety and fear scores decrease as their children's age shows that it is important to plan to meet their mental health service needs during Covid-19. It is important for mothers to understand and eliminate their fears and concerns for their own and their children's health, and to inform their children to protect them from Covid-19 or possible future epidemics.

Keywords: Mother, Child, Anxiety, Fear of Covid-19, Coronavirus

1. Giriş

Koronavirüs hastalığının (Covid-19) Çin'de keşfedilmesi ve ardından dünyaya hızla yayılmasıyla birlikte, evren gözle görülür bir korku ile kuşatılmıştır (1,2). Hastalığı yönetmek adına birkaç hizmet dışında tüm hizmetlerin kapatılması, toplumun hijyenik önlemlere teşvik edilmesi, seyahatlerin kısıtlanması, sınırların kapatılması, sosyal mesafenin uygulanması, izolasyon ve karantina önlemleri dahil olmak üzere ileri düzeyde halk sağlığı önlemleri benimsenmiştir (3,4). Aynı zamanda insanların kendilerini birdenbire sosyal mesafe, kamusal alanlarda bireyler arasındaki mesafenin sınırlandırılması, bir araya gelmesine izin verilen bireylerin sayısının sınırlandırılması, seyahatten sonra 14 gün boyunca karantinaya alınması gibi önlemlerin içinde bulması; toplumun sosyal dokusunda ve ekonomik faaliyetlerde yaygın bir bozulmaya neden olmuştur (5,6). İnsan faaliyetlerindeki bu ani değişikliklerin, dünyanın her yerindeki bireylerin fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri kaçınılmaz olmuştur (7-9).

İzolasyon önlemleri ve karantina süreci, önemli klinik yararları bulunmasına rağmen genellikle daha yüksek düzeyde sıkıntı, kaygı, korku, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) dahil olmak üzere istenmeyen olumsuz psikolojik etkiler bırakmıştır (10-12). Covid-19 pandemisinden dolayı anksiyete ve depresyon oranlarını inceleyen yayınlanmış çalışmalar, yaklaşık %20'lik yaygınlık olduğunu

bildirmektedir (13,14). Birçok çalışmada Covid-19 pandemisi sebebi ile depresyon, anksiyete, TSSB gibi psikolojik problemler ve yaş arasında olası bir olumsuz ilişki olduğu görülmüştür. Covid-19 pandemisinden dolayı daha çok genç insanların psikolojik problemleri olduğu vurgulanmaktadır (15-18). Aynı zamanda meta-analiz çalışmalarında, yaş ile psikolojik semptomların gelişimi arasında bir ilişki olduğu ve daha genç yaş gruplarının daha yüksek risk altında olduğu bildirilmiştir (19-21). Özellikle 18-30 yaş arasındaki bireylerin en yüksek korku ve kaygıya sahip olduğu bildirilmektedir (22). Bu bireyler arasında en çok etkilenen de hem kendileri hem de çocukları için korku ve kaygı yaşayan ve mental açıdan yorulan anneler olmuştur (23).

Annelerin yaşadığı korku ve kaygılar; çocuğun bakımını ve gelişimini etkileyebilen, anne-çocuk arasındaki bağlanmayı bozabilen ve çocukta sosyal, bilişsel, ruhsal ve fiziksel olumsuz etkilere neden olabilen bir durumdur. Annenin korku ve kaygısına yönelik tanı ve müdahale çalışmalarının yapılması onun kendisi için olduğu kadar ailesi ve çocukları için de olumlu etkilere yol açacaktır (24). Bu bağlamda çalışmanın verilerinin toplandığı İstanbul'da özel bir hastanenin İzolasyon Servisine başvuran Covid-19 virüs bulaşına maruz kalmış annelerin salgınla ilgili olarak farkındalık düzeyi değerlendirilmiş, Covid-19 ile ilgili korku ve kaygı düzeyleri belirlenmiş

ve bu korku ve kaygı durumunu etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bununla birlikte anket soruları yöneltilirken annelerin verdikleri cevaplara göre Covid-19 salgını hakkında varsa yanlış bilgilerini düzeltmek ve bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen verilerin; anneler tarafından öz kaygı ve korkularının anlaşılmasını sağlamaya, korku ve kaygının çocuğu üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için müdahalelerin belirlenmesine ve gelecekteki olası hastalık salgınlarının yönetimine yardımcı olması beklenmektedir. Bu bağlamda bu araştırma ile Covid-19 bulaşına maruz kalmış annelerin çocuklarının yaşları ile Covid-19 korku ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Gereç ve Yöntem

Çalışma kesitsel desenli olarak tasarlanmıştır. Araştırma Eylül – Aralık 2021 tarihleri arasında İstanbul’da özel bir hastanenin İzolasyon Servisi’nde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini kurumun Covid-19 İzolasyon servisinde Covid-19 virüsü sebebi ile yatan 2500 anne oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem sayısının hesaplanması G Power analizine göre yapılmış ve 500 kadının çalışmaya dahil edileceğine karar verilmiştir ($P=0,80$, $df=0,88$, $\alpha=0,05$).

Çalışmaya dahil etme kriterleri; kadınların 18-49 yaş aralığında olması, çocuğu ile beraber yaşıyor olmasıdır. Çalışmadan dışlama kriterleri ise kadının ruh sağlığı tanısı alması ve/veya ruh sağlığı ilaçları kullanmasıdır.

Kadınlara anket formu verilerek bireysel olarak cevaplandırmaları istenmiştir. Ancak hasta kadınların büyük bir kısmının Covid-19 sebebi ile kendilerini halsiz, yorgun hissetmesinden dolayı ve soruların sözel olarak sorularak cevaplamak istediklerini belirttikleri için araştırmacı tarafından sorular yorumlanmadan, düz bir anlatım kullanılarak sorulmuştur. Araştırma için Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu’ndan Etik Kurul İzni alınmıştır (E-95531838-050.99-18585). Veri toplama aşamasında kadınlardan yazılı ve sözlü bilgilendirilmiş gönüllü onam alınmıştır. Aynı zamanda verilerin toplanacağı merkezden kurum

izni alınmıştır. Ölçüm araçlarının kullanımı için de gerekli izinler alınmıştır. Araştırma verileri 10 soruluk Anne Bilgi Formu, Covid-19 Korku Ölçeği ve Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (STAI) ile toplanmıştır. Veri toplamada sağlık durumu iyi ve mobilizasyonu olan annelere anket formları verilerek kendilerinin doldurulması istenmiştir. Mobilizasyonunu sağlayamayan annelerin verileri ise araştırmacı tarafından anneye sorularak toplanmıştır.

Covid-19 Korku Ölçeği, Ahorsu ve arkadaşlarının (25) geliştirdiği Bakioğlu ve arkadaşları (26) tarafından Türkçeye uyarlanmış 7 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir ve 5 puanlık Likert tipi derecelendirme sistemine sahiptir. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir. Alınan yüksek puan yüksek düzeyde koronavirüs korkusu yaşamak anlamına gelir. Ölçeğin iç tutarlılığı 0,82 ve test tekrar test güvenilirliği 0,72 olarak bulunmuştur (26). Bu çalışmada Covid-19 Korku Ölçeğinin iç tutarlılık puanı 0,85 olarak saptanmıştır.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (State-Trait-Anxiety-Inventory-STAI) Spilberger ve arkadaşları (27) tarafından geliştirilen ve Türkçe’ye uyarlaması Öner ve Le Compte tarafından yapılan bir ölçektir. Ölçek 20 durumluk 20 sürekli kaygı ölçümünü değerlendirmek amacıyla oluşturulmuş toplam 40 maddeyi içermektedir. Maddelere verilen yanıtlar 1 ile 4 arasında puanlanmakta ve ölçek toplam 20-80 arasında puan alabilmektedir (28). Ölçekten alınan 21-39 arası bir puan hafif kaygıyı, 40-59 arası orta dereceli kaygıyı, 60-80 arası ise şiddetli kaygıyı gösterir. Elde edilen yüksek puan sürekli kaygıyı ifade etmektedir (29). Ölçek için yapılan güvenilirlik analizlerinde Cronbach Alfa değeri Sürekli Kaygı Ölçeği için 0,83 ile 0,87 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için 0,94 ile 0,96 arasında bulunmuştur (28). Bu çalışmanın ölçek için yapılan güvenilirlik analizlerinde iç tutarlık değeri Sürekli Kaygı Ölçeği için 0,88, Durumluk Kaygı Ölçeği için 0,92 olarak bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen veriler Sosyal Bilimler İstatistik Paketi 20.0 (The Statistical Package for the Social Sciences SPSS 20.0 IBM SPSS Corp., Armonk, NY, USA) programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin istatistiksel analizinde

sayı, ortalama, yüzdelik dağılımları ve Student-t Testi, Chi-Square Testi, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis ve çözümleme sonucunda gruplar arasında beliren anlamlı farkın kaynağını belirlemek amacıyla da Post Hoc Test istatistiklerinden Scheffe yöntemi kullanılmış, ordinal veriler aritmetik ortalama, standart sapma, nominal veriler ise frekans ve yüzde olarak belirtilmiştir. Kadınların korku ve kaygı düzeyi, anne ve çocuklarının sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmak için Pearson korelasyon analiz yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca tüm veriler üzerinde homojenlik (Levene) ve normallik (Kolmogorov-Simironov) test işlemleri gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak belirlenmiştir.

3. Bulgular

Covid-19 bulaşına maruz kalmış annelerin çocuklarının yaşları ile Covid-19 korku ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada araştırmanın bulguları aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

3.1. Anne ve Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ile ilgili Bulgular

Çalışmaya katılan annelerin yaşları 18-49 arasında değişmekte ve yaş ortalaması $43,65 \pm 5,67$ yıldır. Annelerin %46'sı okuryazar, %57'si çalışmaktadır. Katılımcıların %1'inin 0-7, %1'inin 8-11, %20'sinin 12-18, %25'inin 19-25, %52'sinin 25-30 yaş aralığında en az bir çocuğu olduğu görülmüştür. Bu çocukların %49'unun erkek, %51'inin kadın olduğu saptanmıştır. Çocukların öğrenim durumu sorgulandığında ilk sırada %40 oranında yükseköğretim düzeyinin olduğu belirtilmiştir (Tablo 1).

Annelerin Covid-19 aşısı yaptırma durumu sorgulandığında %90 oranında aşı olduğu iletilmiştir. Çocuklarının (18-30 yaş) Covid-19 aşısı yaptırma durumu sorgulandığında ise %85 oranında aşı olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte annelerin aile üyelerinin %41'nin Covid-19 virüsüne maruz kaldığı tespit edilmiştir. Annelerin aile/sosyal destek görme durumu incelendiğinde ise sadece %27 oranında destek gördükleri saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Anne ve çocuğunun sosyodemografik özellikleri ile annenin Covid-19 korku ve durumluluk/sürekli kaygısı arasındaki ilişkisi (n=500)

	% (n)	Covid-19 Korku Ölçeğinin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki	Durumluk Kaygı Ölçeği'nin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki	Sürekli Kaygı Ölçeği'nin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki
		p	p	p
Annenin yaşı				
18-25 yaş	2,4 (12)	^d 0,007*	^d 0,005*	^d 0,004*
26-35 yaş	21 (105)			
36-49 yaş	76,6 (383)			
Çocuğunun yaşı				
0-7 yaş	1 (5)	^d 0,001*	^d 0,004*	^d 0,008*
8-11 yaş	1,4 (7)			
12-18 yaş	20,2 (101)			
19-25 yaş	25 (125)			
26-30 yaş	52,4 (262)			
Çocuğun cinsiyeti				
Erkek	49,4 (247)	^c 0,224	^a 0,625	^b 0,147
Kadın	50,6 (253)			

	% (n)	Covid-19 Korku Ölçeğinin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki	Durumluk Kaygı Ölçeği'nin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki	Sürekli Kaygı Ölçeği'nin ortalaması ile anne ve çocuğunun sosyodemografik özelliklerinin ortalamaları arasındaki ilişki
		p	p	p
Annenin öğrenim durumu				
Okur-yazar	46,2 (231)	d _{0,742}	d _{0,275}	d _{0,485}
Okur-yazar değil	11,2 (56)			
İlkokul	5,4 (27)			
Ortaokul	20,2 (101)			
Lise	16,8 (84)			
Yükseköğretim	0,2 (1)			
Çocuğun öğrenim durumu				
Okumuyor	0,5 (3)	d _{0,556}	d _{0,215}	d _{0,483}
İlkokul	0,2 (1)			
Ortaokul	28,2 (141)			
Lise	30,6 (153)			
Yükseköğretim	40,4 (202)			
Annenin çalışma durumu				
Çalışıyor	56,8 (284)	c _{0,726}	a _{0,726}	b _{0,726}
Çalışmıyor	43,2 (216)			
Annenin Covid-19 aşı yaptırma durumu				
Evet	90,2 (451)	c _{0,652}	a _{0,702}	b _{0,412}
Hayır	9,8 (49)			
Çocuğun Covid-19 aşı yaptırma durumu				
Evet	85,4 (427)	c _{0,549}	a _{0,785}	b _{0,514}
Hayır	14,6 (73)			
Aile üyelerinin Covid-19 maruziyet durumu				
Evet	41,4 (207)	c _{0,084}	a _{0,412}	b _{0,126}
Hayır	58,6 (293)			
Aile veya sosyal destek görme durumu				
Evet	27,4 (137)	c _{0,009*}	a _{0,005*}	b _{0,002*}
Hayır	72,6 (363)			
		Ort.± SS.		
Anne yaşı		43,65 ± 5,67 yıl		
Çocuk yaşı		21,34 ± 3,43 yıl		
Covid-19 Korku Ölçeği		7,72 ± 4,24		
Durumluk Kaygı Ölçeği		30 ± 17,01		
Sürekli Kaygı Ölçeği		22,3 ± 12,01		

*p<0,01; ^aStudent-t Test; ^bPearson Chi-Square Test; ^cMannWhitney U Test, ^dKruskal-Wallis

3.2. Ölçüm Araçları ile ilgili Bulgular

Ölçeklerin verileri arasında genel olarak homojenliğin (Levene Testi; $F_{Covid-19}=1,058$, $p>0,05$; $F_{STAI}=1,021$, $p>0,05$) söz konusu olduğu ancak dağılımın normallik varsayımını (Kolmogorov-Smirnov_{Covid-19}=3,642, $p<0,05$; Kolmogorov-Smirnov_{STAI}=2,372, $p<0,05$) yerine getirmediği görülmüştür.

Tüm katılımcılar için ortalama puanlar, Covid-19 Korku Ölçeğinde 7,72 (SS = 4,24), Durumluk Kaygı Ölçeğinde 30 (SS = 17,01) ve Sürekli Kaygı Ölçeğinde 22,3 (SS = 12,01) olarak belirlendi. (Tablo 2).

Tablo 2. Annenin çocuğunun yaş kategorisine göre Covid-19 korku ve durumluluk/sürekli kaygı puanları (n=500)

	Çocuğun yaş kategorisi				
	0-7 yaş	8-11 yaş	12-18 yaş	19-25 yaş	26-30 yaş
	p	p	p	p	p
Covid-19 Korku Ölçeği	0,001**	-0,001**	-0,007**	0,405**	0,087**
Sıra ortalaması	287,08	205,67	198,83	132,39	120,79
sd	8	9	5	7	2
x²	31,44	28,75	42,65	22,62	37,01
Durumluk Kaygı Ölçeği	-0,005**	-0,009**	-0,001**	0,215**	1,081**
Sıra ortalaması	345,12	271,34	184,82	140,85	110,94
sd	12	34	29	4	1
x²	42,83	58,75	50,25	18,60	47,08
Sürekli Kaygı Ölçeği	-0,008**	-0,001**	-0,003**	0,881**	8,723**
Sıra ortalaması	291,34	272,61	173,23	159,21	108,64
sd	10	7	9	5	9
x²	62,56	46,55	55,78	28,87	10,05

** $p<0,01$; Post Hoc Test (Scheffe yöntemi)

3.3. Sosyodemografik Bulgular ile Annenin Korku ve Kaygı Durumu Arasındaki İlişki

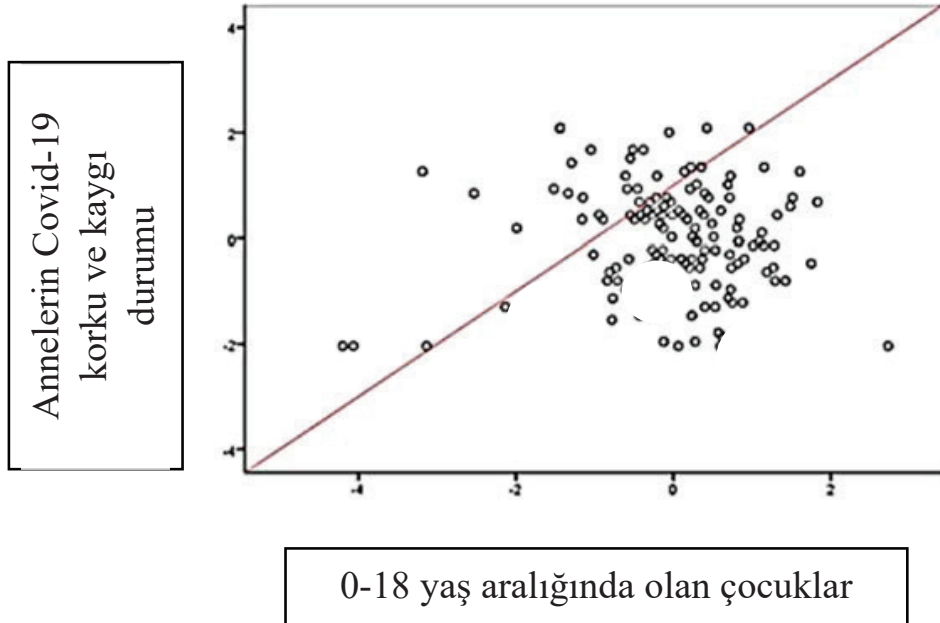
Annenin öğrenim ve çalışma durumu ile çocuklarına olan korku ve kaygısı arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$). Bununla birlikte çocuğunun cinsiyeti ile annenin korku ve kaygı durumu arasında da anlamlı bir bağıntı görülmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 1).

Covid-19 bulaşına maruz kalan annenin aile üyesi tarafından veya sosyal olarak desteklenmesinin çocuğuna olan korku ve kaygı durumunu etkilediği belirlenmiştir. Anlamlılık gösteren bu ilişki aile ve sosyal destek görmeyen annelerin daha fazla korku ($p=0,009$) ve kaygı (Durumluk kaygı için $p=0,005$; Sürekli kaygı için $p=0,002$) yaşadığı yödedir (Tablo 1).

3.4. Çocuğunun Yaş Kategorisine Göre Annenin Korku ve Kaygı Durumu Arasındaki İlişki

Yapılan analiz sonucunda annenin yaşı ile çocuklarına olan korku ve kaygı durumu arasında

negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=-0,001$). Tablo 1'e göre annelerin yaşı arttıkça çocuklarına olan korku ve kaygısı azalmaktadır. Bununla birlikte çocuğun yaşı ile annenin korku ($p=0,001$) ve kaygısı (durumluk kaygı için $p=0,04$, sürekli kaygı için $p=0,008$) arasında da anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu farkın hangi yaş grubundan kaynaklandığını tespit etmek için Post Hoc Test (Scheffe yöntemi) Testi ve İleri Düzey Regresyon analizleri yapılmıştır (Tablo 2). Yapılan analizlerde de annenin 0-18 yaş aralığında olan çocuklarının yaşı arttıkça korku (0-7 yaş için $p=-0,001$, 8-11 yaş için $p=-0,001$, 12-18 yaş için $p=-0,007$) ve kaygısının (Durumluk kaygı; 0-7 yaş için $p=-0,005$, 8-11 yaş için $p=-0,009$, 12-18 yaş için $p=-0,001$; Sürekli kaygı; 0-7 yaş için $p=-0,081$, 8-11 yaş için $p=-0,001$, 12-18 yaş için $p=-0,003$) arttığı görülmüştür ($r=0,51$; $R^2=0,25$; $t=3,67$; $p=0,000$) (Grafik 1). Ancak 18 yaş üstü çocukları olan annelerin korku ve kaygısı ile çocuklarının yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Grafik 1. Annenin Covid-19 korku puanları ile 0-18 yaş aralığında olan çocukların puanlarının serpmme grafiği ve regresyon doğrusu

4. Tartışma

Bu araştırmada, tüm dünyayı saran Covid-19 hastalığı bulaşına maruz kalan annelerin çocuklarının yaşı ile korku ve kaygı durumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgular doğrultusunda aşağıdaki başlıklar altında tartışılmıştır.

4.1. Anne ve Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Covid-19 Verileri Hakkında İlişkinin Tartışılması

Araştırmada katılımcıların tanımlayıcı bilgileri incelendiğinde annelerin büyük çoğunluğunun (%77) 36-49 yaş grubu oldukları ve annelerin %25'inin 25-30 yaş aralığında çocuğa sahip oldukları görülmüştür. Anneler, %85 oranında çocuklarının herhangi bir koronavirüs aşısı yaptırdığını belirtmiştir. Literatür incelendiğinde ilk dozunu alan çocukların oranının %15 ile %65 arasında değişiklik gösterdiği görülmüştür (30,31). Türkiye'de bu oranın literatürden fazla olmasının nedenleri arasında verilerin toplandığı dönemde 18 yaş ve üzeri bireylere toplu ulaşımlarda ve kapalı ortamlarda aşılamanın zorunlu olması akla gelmektedir.

Annelerin Covid-19 aşı yaptırma durumları incelendiğinde, %90'ının aşı yaptırdığı bulunmuştur. Hindistan, Brezilya ve Meksika'da annelerin %90'ından fazlası Covid-19 aşısı yaptırırken, Avustralya, ABD ve Rusya'da bu oran %56'nın altında bulunmuştur (32). Ülkeler arasındaki bu farklılıkların yaş, öğrenim durumu, çalışma durumu, pandemi, aşılama ve ortaya çıkardığı hastalıklar hakkında bilgi düzeyi, aşılarla ulaşım kolaylığı, aşılamanın zorunlu olması gibi faktörlerden kaynaklandığını düşündürmektedir.

4.2. Sosyodemografik Bulgular ile Annenin Korku ve Kaygı Durumu Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Pandemi koşullarında bireylerin korku ve kaygılarını değerlendirmek önemlidir. Özellikle hem kendi hem de çocuklarının sağlıklarını düşünen anneler için korku ve kaygı seviyesini belirlemek, belirli sosyodemografik faktörlerin korku ve kaygı üzerine etkisini incelemek gerekmektedir. Literatür incelendiğinde eğitim

seviyesi yüksek olan ve herhangi bir işte çalışan bireylerin Covid-19 hastalığına karşı olumlu tutuma sahip olması ve hastalığı daha iyi kontrol edebilecekleri düşünceleri nedeniyle daha az korku ve kaygı hissettikleri görülmüştür (33,34). Bu çalışmada öğrenim ve çalışma durumu ile Covid-19 korku ve kaygı düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Çalışmalar arasındaki değişkenliğin örnekleme yer alan bireylerin kişisel özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada çocuğun cinsiyeti ile annenin korku ($p=0,224$) ve kaygı (Durumluk: $p=0,625$; Süreklilik: $p=0,147$) düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Literatürde cinsiyet ile annenin korku ve kaygı düzeyi arasında farklılık görülmediği çalışmalar bulunurken (35,36) bazı çalışmalarda kız çocuğuna sahip annelerin Covid-19 salgını sırasında daha fazla korku ve kaygı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur (37,38). Göl ve arkadaşlarının (36) yayınladığı raporda Covid-19 pandemi korkusu ($22,78 \pm 3,50$) sebebi ile ebeveynler tarafından erkek ve kız çocuklarının sosyalleşmesinin kısıtlandığı belirtilmektedir. Fakat raporda cinsiyet farklılığının korku ve kaygı ile ilişkili olmadığı vurgulanmıştır ($p=0,23$, $p<0,05$). Çalışmalar arasındaki bu farklılıkların anne ve kız çocuğu arasındaki bağlanmadan, annede daha önceden kız çocuğuna karşı var olan korku ve kaygı durumundan ve kız çocuklarının pozitif ayrımcılığa maruz kalma durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Zorluklarla başa çıkmada en önemli faktörlerden biri sosyal destek almaktır. Sosyal destek sayesinde bireyler farklı bilgiler öğrenmekte, kendisinin sevildiğini ve önemsendiğini düşünmektedir (39). Bu çalışmada annelerin aldığı sosyal desteğin Covid-19 korku ve kaygı düzeylerine etkisi incelenmiş ve sosyal destek almayan annelerin daha fazla korku ($p=0,009$) ve kaygı ($p=0,005$; $p=0,002$) yaşadıkları bulunmuştur. Bilimsel kaynaklar da bu bulgu ile benzerlik göstermektedir (40-42). Bu çıktıları örnek olarak Mahamid ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmadaki sosyal destek alan bireylerin daha az Covid-19 korku ve kaygı yaşadığı bulgularının belirtilmesi gösterilebilir ($p=0,034$, $p<0,05$). Sonuç olarak sosyal desteğin, öz değer, sosyal özgüven ve bireylerin

hayatlarını kontrol etme becerisini arttırdığı için korku ve kaygıyı azaltmada çok önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

4.3. Ölçüm Araçları ile ilgili Bulguların Tartışılması

Strese bağlı korku ve kaygı, bulaşıcı hastalıkların bireyler üzerinde bıraktığı karakteristik unsurlardandır (25). Birçok çalışma, Covid-19 pandemisinin insanların fiziksel sağlığı ve yaşamları üzerindeki korku ve kaygısının stres düzeylerini artırdığını göstermiştir (43,44). Çin’de 1210 katılımcı ile yapılan bir çalışmada ankete katılanların %53,8’inde salgının psikolojik etkisinin orta ($47,17 \pm 10,12$) veya şiddetli ($73,06 \pm 17,23$) derecede olduğu görülmüştür (9). Suffren ve arkadaşlarının (36) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin çocukları ile ilgili Covid-19 korku puanı $Ort. \pm SS. = 14,6 \pm 5,7$ olarak bulunmuştur. Türkiye’de yapılan bir çalışmada doğum sonu erken ve geç postpartum dönemde olan kadınların Covid-19 enfeksiyonuna bağlı korku yaşama, kendi ve bebeği için endişelenme durumlarının durumluk ($43,03 \pm 4,08$) ve sürekli kaygı ($47,34 \pm 5,50$) düzeyini etkilediği belirtilmiştir (45). Bu çalışmada annelerin Covid-19 korku düzeyleri düşük ($8,79 \pm 4,98$), kaygı düzeyleri ise hafif düzeyde bulunmuştur ($32 \pm 17,82$ ve $22,5 \pm 13,72$).

Bu sonuçların mevcut çalışmada düşük düzeyde bulunması Türkiye’de yaşayan annelerin hastalığa karşı geliştirdikleri farkındalıklarının olumlu yönde olduğunu düşündürmektedir (46). Covid-19 hastalığı hakkında bilgi sahibi olmaları ve bu bilgiyi olumlu davranış değişikliğine çevirmeleri ile birlikte korku ve kaygı düzeylerinin azalacağı akla gelmektedir.

4.4. Çocuğunun Yaş Kategorisine Göre Annenin Korku ve Kaygı Durumu Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Bu çalışmada yaşa bağlı Covid-19 korku ve kaygı düzeyinin değiştiği bulunmuştur. Çalışmada katılımcı annelerin yaşı arttıkça çocuklarına olan korku ve kaygı düzeylerinin azaldığı saptanmıştır. Literatür incelendiğinde Covid-19 ile baş etmede ön saflarda yer alan annelerin, enfekte olma korkusu ve dolayısıyla aile üyelerine, özellikle de çocuklarına bulaşma korkusu ve

kaygısının daha da artmakta olduğu görülmüştür. Ancak çalışmalar gösteriyor ki annenin yaşı arttıkça çocuklarına duydukları güvenin artmasıyla birlikte korku ve kaygı düzeylerinde azalma olmaktadır (47-49).

Bu sonuç literatür ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada ayrıca çocuğun yaşı ile annenin Covid-19 korku ve kaygı düzeylerinde de ilişki bulunmuştur. Katılımcılarının 0-18 yaş aralığında olan çocuklarının yaşı arttıkça annenin korku ve kaygısının arttığı görülmüştür. Japonya’da yapılan bir çalışmaya göre ise yalnız küçük çocuk annelerinde Covid-19 pandemisi nedeniyle oluşan korku ve kaygı düzeylerinde artış yaşandığı görülmüştür (50). Kanada’da yapılan bir diğer çalışmada ise annelerin 9 ila 12 yaş arasında çocuklarının arkadaşları ile sosyal temaslarına güvenmedikleri için Covid-19 ile ilgili korku ve endişelerinin diğer yaş grubu çocuklarına göre daha fazla olduğu bulunmuştur (36). Amerika Birleşik Devletleri’nde Russel ve arkadaşları (37) tarafından yapılan çalışmada 12 ila 18 yaş arası çocukları olan annelerin 5-11 yaş arası çocukları olan annelere göre daha az kaygı algıladıkları ($p = 3,05$, $p < 0,05$) belirtilmiştir.

Çalışma sonuçlarındaki bu farklılıklar kültürel ve bölgesel faktörlerin etkisini düşündürmektedir. Özellikle pandemi döneminde öğrenim sürecinin durdurulması annenin çocukları (4-18 yaş) ile daha fazla ilgilenmesi gerekliliğini hissetmesine ve iş yükünün artmasına, bu sebeple yetersiz anne gibi hissetmesi sonucu mental sağlığının bozulmasına yol açarak korku ve kaygı durumunu olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte bölgede aktif savaş sürecinin yaşanması, ekonomik enflasyon oranlarının yüksek olması, zorlayıcı yaşam şartlarının olması annenin pandemiğe bağlı korku ve kaygısının tuzu ve biberi olabilir.

5. Sonuç

Covid-19 salgını sırasında tüm dünyada oluşan değişiklikler anneler arasında artan bir korku ve kaygıya neden olmaya devam etmektedir. Aşırı korku, kişinin yaşamını kişisel ve sosyal alanlarda olumsuz etkileyebilirken, normal düzeyde bir korku, kişinin virüslerin yayılmasını azaltmaya yönelik önlemlere daha fazla dikkat

etmesine yardımcı olabilmektedir (42). Bu çalışmada hem anne hem de çocuklarının yaşları ayrıca destek alma gibi sosyodemografik faktörlerin Covid-19 hastalığına karşı oluşan korku ve kaygıyı etkilediği bulunmuştur. Ancak annelerin Covid-19 pandemisinden önceki korku ve endişeleri hakkında yetersiz bilgiye sahip olmak ve tek ebeveyn üzerinden çocuğuna ilişkin korku ve endişelerini ele almak çalışmanın sınırlılıkları içinde bulunmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın tek bir merkezde gerçekleşmiş olması da bir diğer sınırlılıklardandır.

Bu sonuçlara dayanarak anne ruh sağlığını iyileştirmek için sosyal destek sağlamanın oldukça önemli olduğu ve farklı yaş gruplarından çocuğu olan anneler için etkili eğitim programları sağlayarak Covid-19 bulaşı korku ve kaygısında farkındalıklarının artırılması, aşı konusunda bilinçlendirilmeleri aşırı korkuya dönüşmesinin önlenmesinde önerilmektedir. Gelecek çalışmalar için ise ölçümlerin her iki ebeveyn tarafından, farklı sosyoekonomik düzeylerde yürütülmesi ve Covid-19 pandemisi öncesi korku ve kaygı düzeylerinin de değerlendirilmesinin literatüre ışık tutacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Veri toplama sürecinde yanıtların toplanmasına yardım eden kurum hemşirelerine teşekkür ederiz.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Z. Nuraliyeva, E. Karamık Hacı; Tasarım ve Dizayn: Z. Nuraliyeva G. Dolgun; Denetleme/ Danışmanlık: G. Dolgun; Kaynaklar: E. Karamık Hacı; Malzemeler: E. Karamık Hacı; Veri Toplama ve/veya İşleme: E. Karamık Hacı; Z. Nuraliyeva; Analiz ve/veya Yorum: Z. Nuraliyeva G. Dolgun; Literatür Taraması: E. Solmaz; Yazı Yazan: E. Solmaz, Z. Nuraliyeva, G. Dolgun; Eleştirel İnceleme: Z. Nuraliyeva, E. Solmaz, G. Dolgun

Finans Kaynağı

Bu çalışma sırasında, herhangi bir firmadan maddi destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

1. Li Q, Guan X, Wu P, Wang X, Zhou L, Tong Y, et al. Early transmission dynamics in Wuhan, china, of novel coronavirus-infected pneumonia. *N Engl J Med.* 2020;382(13):1199–207.
2. Zhu N, Zhang D, Wang W, Li X, Yang B, Song J, et al. China novel coronavirus investigating and research team. A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. *N Eng. Med.* 2020;382(8):727–33.
3. Hall MW, Joshi I, Leal L, Ooi EE. Immune immunomodulation in coronavirus disease 2019 (COVID-19): Strategic considerations for personalized therapeutic intervention. *Clin Infect Dis.* 2022;74(1):144–8.
4. Malone B, Urakova N, Snijder EJ, Campbell EA. Structures and functions of coronavirus replication-transcription complexes and their relevance for SARS-CoV-2 drug design. *Nat Rev Mol Cell Biol.* 2022;23(1):21–39.
5. Pan L, Wang J, Wang X, Ji JS, Ye D, Shen J, et al. Prevention and control of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in public places. *Environ Pollut.* 2022;29(2): Pt B:118273.
6. Nicola M, Alsafi Z, Sohrabi C, Kerwan A, Al-Jabir A, Iosifidis C, et al. The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *Int J Surg.* 2020;78:185–93.
7. Rubin GJ, Wessely S. The psychological effects of quarantining a city. *BMJ.* 2020;(368):m313.
8. Luo F, Ghanei Gheshlagh R, Dalvand S, Saedmoucheshi S, Li Q. Systematic review and meta-analysis of fear of COVID-19. *Front Psychol.* 2021;(12):661078.
9. Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS, et al. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *Int J Environ Res Public Health.* 2020;17(5):1729.
10. Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, et al. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *Lancet.* 2020;395(10227):912–20.
11. Mowbray H. In Beijing, coronavirus 2019-nCoV has created a siege mentality. *BMJ.* 2020;(368):m516.

12. Martínez-Lorca M, Martínez-Lorca A, Criado-Álvarez JJ, Armesilla MD, Latorre JM. The fear of COVID-19 scale: Validation in Spanish university students. *Psychiatry Res.* 2020;(293):113350.13. He J, Guo Y, Mao R, Zhang J. Proportion of asymptomatic coronavirus disease 2019: A systematic review and meta-analysis. *J Med Virol.* 2021;93(2):820–30.
14. González-Sanguino C, Ausín B, Castellanos MÁ, Saiz J, López-Gómez A, Ugidos C, et al. Mental health consequences during the initial stage of the 2020 Coronavirus pandemic (COVID-19) in Spain. *Brain Behav Immun.* 2020;(87):172–6.
15. Orrù G, Bertelloni D, Diolaiuti F, Conversano C, Ciacchini R, Gemignani A. A psychometric examination of the coronavirus anxiety scale and the Fear of Coronavirus Disease 2019 Scale in the Italian population. *Front Psychol.* 2021;(12):669384.
16. Padovan-Neto FE, Lee SA, Guimarães RP, Godoy LD, Costa HB, Zerbini FL, et al. Brazilian Adaptation of the Coronavirus Anxiety Scale: A psychometric investigation of a measure of coronaphobia. *Omega (westport).* 2021;(30222821991325):30222821991325.
17. Lee SA, Jobe MC, Mathis AA, Gibbons JA. Incremental validity of coronaphobia: Coronavirus anxiety explains depression, generalized anxiety, and death anxiety. *J Anxiety Disord.* 2020;(74):102268.
18. Milman E, Lee SA, Neimeyer RA. Social isolation as a means of reducing dysfunctional coronavirus anxiety and increasing psychoneuroimmunity. *Brain Behav Immun.* 2020;(87):138–9.
19. Kotlyar AM, Grechukhina O, Chen A, Popkhadze S, Grimshaw A, Tal O, et al. Vertical transmission of coronavirus disease 2019: A systematic review and meta-analysis. *Am J Obstet Gynecol.* 2021;224(1):35–53.e3.
20. Lee SA, Jobe MC, Mathis AA. Mental health characteristics associated with dysfunctional coronavirus anxiety. *Psychol Med.* 2020;51(8):1–2.
21. da Silva ML, Rocha RS, Buheji M, Jahrami H, Cunha KD. A systematic review of the prevalence of anxiety symptoms during coronavirus epidemics. *J Health Psychol.* 2021;26(1):115–25.
22. Nwachukwu I, Nkire N, Shalaby R, Hrabok M, Vuong W, Gusnowski A, et al. COVID-19 pandemic: age-related differences in measures of stress, anxiety and depression in Canada. *Int J Environ Res Public Health.* 2020;17(17):6366.
23. Singhal T. A Review of Coronavirus Disease-2019 (COVID-19). *Indian J Pediatr.* 2020;87(4):281–6.
24. Pfefferbaum B, North CS. Mental health and the Covid-19 pandemic. *N Engl J Med.* 2020;383(6):510–2.
25. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: Development and initial validation. *Int J Ment Health Addict.* 2020;31(2):1–9.
26. Sakaoğlu HH, Orbatu, D., Emiroglu, M., Çakır, Ö. Covid-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarında spielberger durumluk ve sürekli kaygı düzeyi: Tepecik hastanesi örneği. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi.* 2020;30(2):1–9.
27. Zsido AN, Teleki SA, Csokasi K, Rozsa S, Bandi SA. Development of the short version of the spielberger state-trait anxiety inventory. *Psychiatry Res.* 2020;2(91):113223.
28. Marteau TM, Bekker H. The development of a six-item short-form of the state scale of the Spielberger State—Trait Anxiety Inventory (STAI). Correction. *British Journal of Clinical Psychology.* 2020;59(2):276.
29. Akbaş N, Şeker S. Miadındaki Gebelerde Kaygı ve Depresyonun Kilo Alımı İle İlişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 2022;6.(1): 85-96.
30. Humble RM, Sell H, Dubé E, MacDonald NE, Robinson J, Driedger SM, et al. Canadian parents' perceptions of COVID-19 vaccination and intention to vaccinate their children: Results from a cross-sectional national survey. *Vaccine.* 2021;39(52):7669–76.
31. Yang J, Zhang T, Qi W, Zhang X, Jia M, Leng Z, et al. COVID-19 vaccination in Chinese children: A cross-sectional study on the cognition, psychological anxiety state and the willingness toward vaccination. *Hum Vaccin Immunother.* 2022;18(1):1–7.
32. Skjefte M, Ngirbabul M, Akeju O, Escudero D, Hernandez-Diaz S, Wyszynski DF, et al. COVID-19 vaccine acceptance among pregnant women and mothers of young children: Results of a survey in 16 countries. *Eur J Epidemiol.* 2021;36(2):197–211.
33. Hossain MA, Jahid MI, Hossain KM, Walton LM, Uddin Z, Haque MO, et al. Knowledge, attitudes, and fear of COVID-19 during the

- Rapid Rise Period in Bangladesh. *PLoS One*. 2020;15(9):e0239646.
34. Reznik A, Gritsenko V, Konstantinov V, Khamenka N, Isralowitz R. COVID-19 fear in Eastern Europe: Validation of the fear of COVID-19 scale. *Int J Ment Health Addict*. 2021;19(5):1903–8.
  35. Göl, M., Şeker, V., Erbil, F., Özgünlü, M., Alvan, G., & Uzunkök, B. Covid-19 pandemisinin aile yaşantısına yansımaları Rapor-3. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. 2020. www.cocukbogazici.com. Erişim Tarihi: 10.09.2022.
  36. Suffren S, Dubois-Comtois K, Lemelin JP, St-Laurent D, Milot T. Relations between child and parent fears and changes in family functioning related to COVID-19. *Int J Environ Res Public Health*. 2021;18(4):1786.
  37. Russell BS, Hutchison M, Tambling R, Tomkunas AJ, Horton AL. Initial challenges of caregiving during COVID-19: Caregiver burden, mental health, and the parent–child relationship. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2020;51(5):671–82.
  38. Zhou SJ, Zhang LG, Wang LL, Guo ZC, Wang JQ, Chen JC, et al. Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2020;29(6):749–58.
  39. Agbaria Q, Bdier D; AGBARIA. Qutaiba; BDIER, Dana. The role of social support and subjective well-being as predictors of internet addiction among Israeli-Palestinian college students in Israel. *Int J Ment Health Addict*. 2021;19(5):1889–902.
  40. Mahamid FA, Veronese G, Bdier D. Fear of coronavirus (COVID-19) and mental health outcomes in Palestine: The mediating role of social support. *Curr Psychol*. 2021;3.1: 45-60.
  41. Özer Ö, Özkan O, Budak F, Özmen S. Does social support affect perceived stress? A research during the COVID-19 pandemic in Turkey. *J Hum Behav Soc Environ*. 2021;31(1-4):134–44.
  42. Zuo B, Yang K, Yao Y, Han S, Nie S, Wen F. The relationship of perceived social support to feelings of hopelessness under COVID-19 pandemic: The effects of epidemic risk and meaning in life. *Pers Individ Dif*. 2021;1(83):111110.
  43. Dong M, Zheng J. Letter to the editor: Headline stress disorder caused by Netnews during the outbreak of COVID-19. *Health Expect*. 2020;23(2):259–60.
  44. Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu Y. A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: Implications and policy recommendations. *Gen Psychiatr*. 2020;33(2):e100213.
  45. Aktaş, D., İskender, Ö. Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Doğum Sonrası Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2022;7(2), 339-350.46. Gencer N. Pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (Kovid-19) korkusu: Çorum örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 2020;(4):1153–73.
  47. Morelli M, Cattelino E, Baiocco R, Trumello C, Babore A, Candelori C, et al. Parents and children during the COVID-19 lockdown: The influence of parenting distress and parenting self-efficacy on children’s emotional well-being. *Front Psychol*. 2020;(11):584645.
  48. Oliveira WA, Oliveira-Cardoso ÉA, Silva JL, Santos MA. Impactos psicológicos e ocupacionais das sucessivas ondas recentes de pandemias em profissionais da saúde: Revisão integrativa e lições aprendidas. *Campinas: Estudos de Psicologia*; 2020. p. 37.
  49. Westrupp EM, Stokes MA, Fuller-Tyszkiewicz M, Berkowitz TS, Capic T, Khor S, et al. Subjective wellbeing in parents during the COVID-19 pandemic in Australia. *J Psychosom Res*. 2021;1(45):110482.
  50. Kimura M, Kimura K, Ojima T. Relationships between changes due to COVID-19 pandemic and the depressive and anxiety symptoms among mothers of infants and/or preschoolers: A prospective follow-up study from pre-COVID-19 Japan. *BMJ Open*. 2021;11(2):e044826.